

KONSEP '*ITAB AL-RASUL* DALAM AL-QUR'AN: PERSPEKTIF TAFSIR SYEIKH DR SALAH AL-KHALIDI DAN RELEVANSI PENDIDIKAN

Shamsiah binti Daud, PhDⁱ, Mohd Yusri bin Yusuf, PhDⁱⁱ

ⁱPensyarah, Jabatan Pendidikan Islam dan Moral, Institut Pendidikan Guru
Kampus Sultan Mizan, Besut, Terengganu. drshamsiah@ipgmksm.edu.my

ⁱⁱGuru, SK Bukit Kenak, Besut, Terengganu. yusree75@yahoo.com

ABSTRAK

Kajian ini meneliti konsep '*Itab al-Rasul* (teguran Ilahi kepada Rasulullah ﷺ) yang dirakamkan dalam al-Qur'an dengan memberi tumpuan kepada karya '*Itab al-Rasul fi al-Qur'an: Tahlil wa Tawjih* oleh Syeikh Dr Salah 'Abd al-Fattah al-Khalidi Rahimahullah. Perbincangan mengenai ayat-ayat teguran ini penting kerana sering menimbulkan persoalan dalam kalangan masyarakat moden, khususnya apabila timbul salah faham bahawa ia seolah-olah mencacatkan kemaksuman Nabi ﷺ. Artikel ini menggunakan kaedah analisis kandungan terhadap karya al-Khalidi dan membandingkannya dengan pandangan mufassir klasik seperti al-Tabari, al-Qurtubi, dan Ibn Kathir. Hasil kajian menunjukkan bahawa '*Itab al-Rasul* bukanlah celaan, tetapi merupakan bentuk tarbiah Ilahi yang mendidik Rasulullah ﷺ agar menjadi teladan agung kepada umat. Teguran tersebut sekaligus mendidik umat Islam supaya mengambil iktibar daripada peristiwa wahyu, kerana jika Nabi yang maksum pun ditegur, maka umat lebih-lebih lagi wajib menerima teguran sebagai jalan pembaikan diri. Analisis beliau memperlihatkan bahawa pendedahan ayat-ayat teguran adalah bukti keaslian kenabian dan integriti wahyu. Kajian ini turut menyoroti relevansi pendidikan ayat-ayat tersebut, antaranya membina budaya menerima nasihat, mengukuhkan kesedaran muraqabah, serta menegaskan peranan guru dan pelajar dalam proses tarbiah berterusan. Kesimpulannya, karya Syeikh Dr Salah al-Khalidi Rahimahullah menawarkan hujah kontemporari yang signifikan untuk mengukuhkan kefahaman masyarakat terhadap konsep tarbiah Ilahi dan pengajaran bermakna daripada Rasulullah ﷺ.

Kata-kata kunci: *Itab al-Rasul*, Salah al-Khalidi, tarbiah Ilahi, Pendidikan Islam

PENGENALAN

Konsep '*Itab al-Rasul* merupakan salah satu dimensi halus dalam al-Qur'an yang memperlihatkan hubungan kasih dan pendidikan antara Allah S.W.T. dengan Nabi Muhammad S.A.W. Perkataan '*Itab* secara bahasa membawa maksud teguran yang lembut dan penuh kasih, bukan celaan atau kecaman. Ia menggambarkan bentuk *ta'dib Ilahi* (pendidikan Ilahi) yang bertujuan memperhalus peranan kerasulan dan mengangkat darjat Nabi S.A.W. dalam menjalankan amanah risalah. Teguran-teguran Ilahi yang dirakamkan dalam al-Qur'an menzahirkan ketinggian maqam kenabian dan kemurnian wahyu, bukan tanda kekurangan atau kesilapan moral Rasulullah S.A.W. Walau bagaimanapun, dalam wacana moden, terdapat salah faham dalam kalangan sesetengah masyarakat dan orientalis yang menganggap bahawa ayat-ayat '*Itāb* seolah-olah

menunjukkan kelemahan atau ketidaksempurnaan Nabi. Salah faham ini berpunca daripada pendekatan tekstual semata-mata tanpa memahami konteks tarbiah Ilahi dan maqasid teguran tersebut. Justeru, kajian ini

bertujuan meneliti secara mendalam konsep *'Itab al-Rasul* berdasarkan karya monumental Syeikh Dr Salah 'Abd al-Fattah al-Khalidi Rahimahullah, bertajuk *'Itab al-Rasul fi al-Qur'an: Tahlil wa Tawjih* serta membandingkannya dengan tafsir klasik seperti *Jami' al-Bayan* karya al-Ṭabari, *al-Jami' li-Aḥkam al-Qur'an* karya al-Qurṭubi, dan *Tafsir al-Qur'an al-'Azim* oleh Ibn Kathir.

Kajian ini menggunakan kaedah analisis kandungan (*content analysis*) dengan menelusuri struktur hujah, pendekatan tafsir, dan dimensi tarbiah dalam karya Dr. al-Khālīdī, di samping perbandingan pendekatan mufassir klasik terhadap ayat-ayat teguran Ilahi. Hasil analisis dijangka dapat memperjelas pemahaman masyarakat terhadap konsep *'Itab al-Rasul*, sekaligus mengangkatnya sebagai model pendidikan rabbani yang menekankan hikmah, kasih sayang, dan muhasabah diri.

Selain itu, penelitian ini turut memberi nilai tambah kepada bidang pendidikan Islam melalui penerapan prinsip *'Itab al-Rasul* sebagai pendekatan mendidik berasaskan kasih sayang (*ta'lim bi al-mahabbah*) dan kebijaksanaan (*hikmah*). Teguran Ilahi terhadap Rasulullah S.A.W. merupakan simbol kesempurnaan didikan Allah terhadap hamba pilihanNya, dan menjadi asas pedagogi Ilahi yang boleh dijadikan teladan dalam membentuk insan rabbani dan guru murabbi.

Latar Belakang Syeikh Dr. Salah Abdul al-Fattah al-Khalidi

Syeikh Dr Salah 'Abd al-Fattah al-Khalidi Rahimahullah (صلاح عبد الفتاح الخالدي) merupakan antara tokoh mufassir kontemporari terkemuka dari Jordan yang menumpukan kajian terhadap tafsir tematik dan pendidikan Qur'ani. Beliau dilahirkan di bandar Janin, Palestin pada tahun 1947 dan menerima pendidikan awal di Damsyik, Syria. Dr. al-Khalidi merupakan pelajar kepada Syeikh Dr. Sa'id Ḥawwa, tokoh harakah Islam dan penulis karya *al-Tarbiyah al-Rabbaniyyah* yang banyak mempengaruhi pemikiran beliau dalam aspek tafsir, tarbiah dan aktivisme dakwah (Umar, 2005).

Beliau memperoleh Ijazah Sarjana Muda dalam Syariah dari Universiti Damsyik, diikuti Ijazah Sarjana dan Doktor Falsafah (Ph.D) dalam bidang *Tafsir dan 'Ulum al-Qur'an* di universiti yang sama. Tesis doktor falsafah beliau berjudul *Sayyid Quṭb wa al-Tafsir al-Fanni fi al-Qur'an* yang kemudiannya diterbitkan dan menjadi rujukan utama dalam kajian tafsir moden (al-Khalidi, 1981).

Syeikh al-Khalidi berkhidmat sebagai pensyarah di beberapa universiti di Jordan dan merupakan penulis aktif dalam bidang tafsir, tarbiah, dan pemikiran Islam. Antara karya penting beliau ialah:

- *'Itab al-Rasul fi al-Qur'an: Tahlil wa Tawjih* (teguran Ilahi terhadap Rasulullah dalam al-Qur'an)
- *Manhaj al-Tarbiyah al-Qur'aniyyah*
- *Al-Tafsir al-Maudu'i bayna al-Nazariyyah wa al-Taṭbiq*
- *Kayfa Nata'amal ma'a al-Qur'an al-'Azim*, dan
- *Tadabbur al-Qur'an al-Karim*.

Beliau dikenali dengan gaya tafsirnya yang sederhana tetapi mendalam, menekankan dimensi tarbiah dan spiritual dalam teks wahyu, dan menolak fahaman literal tanpa konteks. Karya beliau memperlihatkan kesinambungan manhaj Sayyid Quṭb dalam tafsir tetapi disusun dengan pendekatan analitik dan ilmiah yang kemas (Umar, 2005).

Dr. Salah al-Khalidi meninggal dunia pada tahun 2022, namun legasi ilmiahnya kekal melalui karya tafsir yang terus dirujuk oleh para penyelidik, khususnya dalam bidang tafsir tarbawi dan pendidikan Qur'ani moden (Dar al-Nafa'is, 2023).

KAJIAN LITERATUR

Kajian mengenai konsep *'Itab al-Rasul* dalam al-Qur'ān bukanlah bidang baharu dalam disiplin tafsir. Walau bagaimanapun, setiap mufassir memberikan penekanan yang berbeza berdasarkan pendekatan metodologi dan konteks zaman masing-masing (al-Khalidi, 2013). Secara umum, sorotan literatur dapat dibahagikan kepada dua kelompok utama iaitu kajian klasik dan kajian kontemporari yang berteraskan dimensi *tarbiah Qur'aniyyah*.

2.1 Kajian Klasik tentang *'Itab al-Rasul*

Para mufassir terdahulu seperti al-Ṭabari (w. 310H) dalam *Jami' al-Bayan* menekankan aspek linguistik dan konteks sejarah (*asbab al-nuzul*) dalam memahami ayat-ayat teguran seperti Surah *'Abasa*, *al-Tawbah* dan *al-Taḥrim* (al-Ṭabari, 2001). Beliau menjelaskan *'Itab* merupakan tanda perhatian Ilahi terhadap misi dakwah Rasulullah S.A.W dan bukanlah celaan terhadap peribadi Baginda.

Sementara al-Qurṭubi (w. 671H) dalam *al-Jami' li-Aḥkam al-Qur'an* menekankan bahawa teguran Ilahi adalah merupakan manifestasi kasih sayang dan kemuliaan Nabi di sisi Allah S.W.T. Beliau menafsirkan teguran tersebut sebagai bukti kedekatan spiritual Nabi dengan Tuhan-Nya sehingga setiap tindakan Baginda pun mendapat perhatian dan bimbingan langsung daripada Allah (al-Qurṭubi, 1967). Menurutnya, *'Itab* ialah mekanisme pendidikan kenabian (ta'dib al-Nubuwwah) yang membentuk kehalusan akhlak Rasulullah.

Manakala Ibn Kathir (w. 774H) pula dalam *Tafsir al-Qur'an al-'Azim* menggabungkan riwayat hadis dan pandangan sahabat bagi menjelaskan bahawa *'Itab* adalah teguran kasih, dan bukannya penafian terhadap kemaksuman Rasulullah S.A.W. (Ibn Kathir, 1999). Beliau sering menutup tafsir ayat-ayat tersebut dengan penegasan bahawa Baginda S.A.W. kekal maksum (*ma'sum*) dan bahawa teguran tersebut berperanan sebagai pengajaran (*ibrāh*) kepada umat agar sentiasa bermuhasabah.

2.2 Kajian Kontemporari dan Karya Dr. Salah 'Abd al-Fattah al-Khalidi

Dalam konteks moden, Syeikh Dr Salah 'Abd al-Fattah al-Khalidi Rahimahullah (1947–2022) menampilkan karya komprehensifnya *'Itab al-Rasul fi al-Qur'an: Tahliil wa Tawjih* yang memperincikan lebih daripada dua puluh ayat teguran Ilahi terhadap Rasulullah S.A.W. Dalam karyanya, beliau menolak pandangan orientalis seperti Richard Bell dan Montgomery Watt yang mentafsirkan ayat-ayat teguran sebagai bukti kelemahan peribadi Nabi. Sebaliknya, beliau menegaskan bahawa teguran tersebut menzahirkan *kamal al-Nubuwwah* (kesempurnaan kenabian) kerana ia menunjukkan kepekaan Rasulullah terhadap bimbingan Ilahi (al-Khalidi, 2013).

Dr. al-Khalidi juga menggariskan bahawa *'Itab* adalah bahagian daripada *tarbiah Ilahiyyah* (*al-Tarbiah al-Rabbaniyyah*), bukan semata-mata reaksi terhadap tindakan manusiawi Nabi. Beliau membahagikan ayat-ayat *'Itab* kepada empat katagori utama, iaitu teguran dalam urusan dakwah dan strategi penyampaian, urusan rumah tangga dan peribadi Nabi, pengurusan umat serta keputusan kenegaraan, dan pendirian terhadap golongan musyrik serta munafiq (al-Khalidi, 2013).

Pendekatan ini menunjukkan ketelitian analisis tematik yang disertai dengan unsur psikologi, tarbiah dan adab Ilahi, suatu dimensi yang jarang disentuh oleh mufassir klasik. Oleh itu, karya al-Khalidi bukan sahaja bernilai tinggi dalam disiplin tafsir tetapi turut memberikan implikasi besar terhadap pengajaran dan pembelajaran dalam pendidikan Islam kontemporari (Umar, 2005; Dar al-Nafa'is, 2023).

2.3 Kajian Pendidikan dan Nilai Tarbiah dari Teguran Ilahi

Beberapa sarjana moden seperti ‘A’ishah ‘Abd al-Rahman (Bint al-Shati’), Muhammad al-Ghazali, dan Sayyid Qutb turut menyoroti nilai-nilai tarbiah dalam teguran Ilahi. Dalam *al-Tafsir al-Bayan li al-Qur’an al-Karim*, Bint al-Shati’ (1970) menegaskan bahawa teguran Allah kepada Nabi menzahirkan pendidikan ruhani yang mengajar umat prinsip *muraqabah*, *tawakkul* dan *adab al-Da’wah*. Al-Ghazali (1991) dalam *Naḥw Tafsir Mawḍu’i* pula melihat teguran sebagai proses penyucian jiwa yang membentuk keseimbangan antara emosi dan akal.

Sementara itu, Sayyid Qutb (1986) dalam *Fi Zilal al-Qur’an* menggambarkan *‘Itab al-Rasul* sebagai bentuk pendidikan spiritual (*tarbiah imaniyyah*) yang menanam kesedaran diri terhadap tanggungjawab kenabian dan kebergantungan total kepada Allah. Ketiga-tiga tokoh ini melihat bahawa teguran Ilahi berfungsi sebagai *madrasah ruḥiyyah* iaitu sekolah rohani bagi seluruh umat Islam bagi menanam kefahaman bahawa tiada manusia yang bebas daripada bimbingan dan pembedahan Ilahi (Rosmawati, 2013).

Kajian-kajian tersebut secara tidak langsung memperkukuh pandangan al-Khalidi (2013) bahawa *‘Itab al-Rasul* perlu difahami dalam kerangka pendidikan Rabbani (*al-Tarbiah al-Ilahiyyah*), iaitu pendidikan berasaskan kasih, hikmah dan tanggungjawab moral. Pendekatan ini menegaskan bahawa teguran Ilahi bukan bertujuan memperlekeh, tetapi mempertingkatkan martabat insan melalui bimbingan dan rahmat-Nya (Zuraidah & Zainal, 2021).

Pelbagai bentuk teguran yang direkodkan dalam al-Qur’an terhadap Rasulullah S.A.W. berlaku dalam konteks dan situasi yang berbeza, menggambarkan keluasan bimbingan Ilahi terhadap Baginda. Fenomena ini sekali gus menjadi dalil yang kukuh bahawa al-Qur’an bukanlah hasil ciptaan atau rekaan Rasulullah S.A.W., tetapi wahyu suci yang diturunkan oleh Allah S.W.T. kepada Nabi-Nya. Hakikat bahawa al-Qur’an merekodkan teguran terhadap Rasulullah sendiri menunjukkan keaslian dan ketulenan sumber wahyu, kerana tiada manusia yang akan menulis sesuatu yang kelihatan menegur dirinya kecuali atas dasar kebenaran yang datang daripada Tuhan (Rima Annisa & Zulihafnani, 2020).

ANALISIS KANDUNGAN DAN PERBANDINGAN TAFSIR KLASIK

3.1 Analisis Kandungan Karya Salah al-Khalidi: ‘Itab al-Rasul fi al-Qur’an: Tahlil wa Tawjih

Karya *‘Itab al-Rasul fi al-Qur’an: Tahlil wa Tawjih* karya Salah ‘Abd al-Fattah al-Khalidi (2013) menghimpunkan lebih daripada dua puluh ayat yang mengandungi teguran Ilahi terhadap Rasulullah S.A.W., dianalisis melalui pendekatan *tahlili* (analitik) dan *tawjih* (pendidikan). Menurut Al-Khalidi (2000), ayat-ayat *‘Itab* perlu difahami berdasarkan dua prinsip utama. Pertama, bahawa teguran Ilahi bukanlah bentuk celaan (*malamah*), tetapi suatu bentuk *ta’dib Ilahi* yang bertujuan memperhalus jiwa kenabian. Kedua, setiap teguran mengandungi *hikmah tarbawiyah* bagi umat Islam, agar manusia dapat meneladani kepekaan Rasulullah terhadap bimbingan dan nilai-nilai Ilahi.

Al-Khalidi menegaskan bahawa *‘Itab al-Rasul* menggambarkan kasih dan perhatian Allah terhadap Nabi-Nya serta menjadi teladan bagi umat untuk menerima nasihat dengan rendah hati dan memperbaiki tindakan (Al-Khalidi, 2012). Berdasarkan analisisnya, ayat-ayat teguran ini boleh dikategorikan kepada empat kelompok utama:

(i) Teguran dalam Strategi Dakwah

Sebagai contoh firman Allah dalam *Surah ‘Abasa* ayat 1–11, ketika Rasulullah S.A.W. berpaling daripada Ibn Umm Maktūm kerana sedang menumpukan perhatian kepada pembesar Quraisy Al-Khalidi (2013) menjelas-

kan bahawa teguran ini bukan berpunca daripada kesilapan Nabi, tetapi sebagai pendidikan Ilahi agar nilai kemanusiaan dinilai berdasarkan iman, bukan status sosial

“إنما أراد الله أن يوجه نبيه إلى قيمة الإنسان بما يحمل من إيمان، لا بما يملك من جاهٍ أو مال”
(al-Khalidi, ‘Itab al-Rasul,)

Pendekatan ini menonjolkan bahawa dakwah Islam bersifat inklusif dan mendidik umat untuk menghargai setiap insan tanpa diskriminasi (Rosmawati, 2013).

(ii) Teguran dalam Urusan Peribadi

Surah *Al-Tahrim 1–5* menjadi contoh apabila Nabi bersumpah meninggalkan sesuatu yang diharamkan. Teguran ini menunjukkan bahawa Rasulullah S.A.W. sentiasa dipelihara oleh Allah agar tidak mendahulukan perasaan berbanding prinsip syarak (Al-Qurtubi, 1967; al-Khalidi, 2000). Al-Khalidi menegaskan bahawa teguran tersebut mendidik umat tentang *i’tidal bayna al-‘Atifah wa al-Taklif* iaitu keseimbangan antara emosi dan tanggungjawab kenabian (Al-Khalidi, 2012).

(iii) Teguran dalam Pengurusan Umat dan Keputusan Kenegaraan

Teguran seperti firman Allah dalam *Surah al-Anfāl* ayat 67,

“مَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أُسْرَىٰ لَهُ أُسْرَىٰ حَتَّىٰ يَبْذُرَ فِي الْأَرْضِ”

menunjukkan bimbingan Ilahi agar Rasulullah membuat keputusan peperangan berdasarkan pertimbangan taqwa, bukan keuntungan duniawi (Al-Ṭabari, 2001; Ibn Kathir, 1999). Al-Khalidi (2013) menegaskan bahawa ayat ini tidak menafikan kebijaksanaan Rasulullah, tetapi membimbing umat Islam supaya memahami peranan wahyu dalam dasar kepimpinan dan pengurusan umat.

(iv) Teguran dalam Sikap terhadap Golongan Munafiq dan Musyrik

Contohnya firman Allah dalam *Surah al-Tawbah* ayat 43:

“عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ”

Al-Khalidi (2013) menjelaskan bahawa struktur linguistik ayat ini bermula dengan ungkapan *‘afa Allahu ‘anka* sebagai tanda kasih sayang Ilahi sebelum menyampaikan teguran. Menurut beliau, gaya ini menggamakan kaedah tarbiah yang penuh kelembutan, menzahirkan *kamal al-nubuwwah* (kesempurnaan kenabian) dan adab Ilahi dalam komunikasi wahyu (al-Qurtubi, 1967). Secara keseluruhan, pendekatan Al-Khalidi berasaskan *tafsir tarbawi* iaitu melihat setiap ayat bukan sahaja dari aspek bahasa dan hukum, tetapi juga psikologi tarbiah yang membentuk peribadi Rasulullah sebagai *qudwah rabbaniyyah*.

Secara keseluruhan, pendekatan al-Khalidi berasaskan *tafsir tarbawi*, iaitu melihat setiap ayat bukan hanya dari aspek bahasa atau hukum, tetapi dari sudut psikologi pendidikan yang membentuk keperibadian Rasulullah sebagai *qudwah rabbaniyyah* (Umar, 2005).

3.2 Perbandingan dengan Tafsir Klasik

(i) Al-Ṭabari (w. 310 H) — Jami‘ al-Bayan

Menurut Al-Ṭabari (2001), tafsir terhadap ‘*Abasa* berasaskan *asbab al-nuzul* dan analisis bahasa Arab. Beliau memetik riwayat sahabat bahawa teguran tersebut bersifat ringan (‘*itab khafif*) dan tidak menjejaskan kemuliaan Rasulullah. Fokus utamanya ialah konteks sejarah dan penjelasan makna lughawiyyah. Namun, beliau tidak menekankan aspek tarbiah atau refleksi spiritual sebagaimana yang diperluas oleh Al-Khalidi (2013).

Dalam konteks pendidikan moden, Al-Khalidi memperkayakan dimensi ini dengan menambah unsur psikologi dan nilai pendidikan dalam tafsiran ayat, menjadikan teks Qur’ani sebagai sumber *madrrasah al-ta’līm al-rabbani* (Zuraidah & Zainal, 2021).

Jadual 1: Perbandingan Tafsir Al-Ṭabari dan pandangan Al-Khalidi

Aspek	Fokus al-Ṭabari	Pandangan al-Khalidi
Fokus utama	Asbāb al-nuzūl, lughat	Nilai tarbiah dan hikmah
Watak teguran	Penegasan Ilahi ke atas pilihan strategi	Pendidikan untuk mendidik umat melalui Rasul
Gaya tafsir	Riwayah dan bahasa	Analitik dan psikologi

(ii) Al-Qurtubi (w. 671 H) — Al-Jami‘ li-Ahkam al-Qur’an

Al-Qurtubi (1967) mentafsirkan ayat-ayat ‘*Itab* melalui pendekatan hukum dan adab. Dalam Surah *al-Tahrim*., beliau menjelaskan bahawa teguran Ilahi terhadap Rasulullah Adalah “*karamah la malamah*” iaitu kemuliaan, bukan celaan.

Beliau menghubungkan teguran dengan prinsip *ta’dib Ilahi*, iaitu Allah mendidik Nabi dengan adab tertinggi dalam berinteraksi dengan manusia dan wahyu. Al-Khalidi (2013) menyetujui pandangan ini, namun memperluas tafsiran kepada konteks pendidikan kontemporari dengan menonjolkan nilai *tazkiyah al-nafs* (penyucian jiwa) dan *muhasabah al-Zat* (refleksi diri) yang boleh diterapkan dalam sistem pendidikan Islam.

Jadual 2: Perbandingan Tafsir Al-Qurtubi dan pandangan Al-Khalidi

Aspek	Fokus Al-Qurtubi	Pandangan al-Khalidi
Tujuan teguran	Ta’dib Ilahi yang mengangkat maqam Rasul	Menjadi model pendidikan rabbani
Dimensi analisis	Fiqh dan adab	Tarbiah dan psikologi
Relevansi zaman	Ulama dan pengajar	Pendidik dan pelajar masa kini

(iii) Ibn Kathir (w. 774 H) — Tafsir al-Qur’an al-‘Azim

Ibn Kathir (1999) menafsirkan ‘*Itab* sebagai bukti kemuliaan Nabi dan penegasan terhadap kemaksuman Baginda. Dalam tafsiran Surah *al-Tawbah* ayat 43, beliau menjelaskan bahawa ungkapan *aa’fa Allahu ‘anka* menunjukkan pengampunan Allah sebelum teguran disampaikan, sebagai tanda ketinggian darjat Nabi. Pendekatan beliau bersifat riwayah dan hadis.

Manakala Al-Khalidi (2000) yang menyetujui pandangan ini dengan menambah dimensi tarbiah dan spiritual.

Dalam konteks pendidikan, pendekatan Al-Khalidi menjadikan *'Itab* sebagai simbol *muhasabah nafsiyyah* yang perlu dicontohi oleh guru dan pelajar (Rosmawati, 2013).

Jadual 3: Perbandingan Tafsir Ibn Kathir dan pandangan Al-Khalidi

Aspek	Fokus Ibn Kathir	Pandangan al-Khalidi
Pendekatan	Riwayat dan hadis	Analitik dan tematik
Nilai utama	Penegasan kemuliaan Nabi	Pembentukan iman dan <i>muraqabah</i>
Gaya tafsir	Tradisional tekstual	Kontemporari berorientasi tarbiah

3.3 Analisis Perbandingan Menyeluruh

Perbandingan antara tafsir klasik dan kontemporari ini menunjukkan evolusi dalam pendekatan terhadap konsep *'Itab al-Rasul*. Mufassir klasik seperti Al-Tabari, Al-Qurtubi dan Ibn Kathir menumpukan kepada aspek linguistik, riwayat dan konteks hukum (Al-Tabari, 2001; Al-Qurtubi, 1967; Ibn Kathir, 1999). Sebaliknya, Salah Al-Khalidi (2013, 2012) memperkaya pemahaman tersebut dengan analisis tarbiah dan psikologi, melihat *'Itab* sebagai *madrasah rabbaniyyah*, sekolah pendidikan spiritual yang mendidik dengan kasih dan hikmah.

Peralihan ini menandakan anjakan paradigma daripada tafsir bersifat deskriptif kepada tafsir berorientasikan pendidikan dan pembentukan jiwa. Pendekatan al-Khalidi menjadikan tafsir bukan sekadar penjelasan teks wahyu, tetapi model pedagogi rohani untuk mendidik insan secara menyeluruh (Umar, 2005; Zuraidah & Zainal, 2021).

Kesimpulannya, Al-Khalidi membawa pembaharuan dalam disiplin tafsir melalui integrasi antara analisis teks dan aplikasi tarbiah. Beliau menzahirkan dimensi spiritual dan psikologi yang tersirat dalam teguran Ilahi, menjadikan *'Itab al-Rasul* bukan hanya sebagai wacana sejarah kenabian, tetapi sebagai *manhaj ta'lim rabbani* iaitu kerangka pendidikan Ilahi yang boleh diterapkan dalam konteks pendidikan Islam kontemporari (Al-Khalidi, 2012; Rosmawati, 2013).

Jadual 4: Perbandingan Menyeluruh

Dimensi	Mufassir Klasik	Al-Khalidi
Pendekatan	Riwayah & bahasa	Tarbiah dan analitik
Tujuan utama	Menjelas makna ayat	Mengambil hikmah pendidikan
Pandangan tentang Rasul	Maksum dan mulia	Qudwah pendidik rabbani
Sumbangan utama	Asas tafsir tradisional	Integrasi tafsir dan pedagogi Islam

Dapat dirumuskan bahawa Salah al-Khalidi membawa pembaharuan dalam tafsir *'Itab al-Rasul* dengan menzahirkan dimensi tarbiah, spiritual dan psikologi yang tersirat dalam teguran Ilahi. Pendekatan beliau bukan sekadar mempertahankan kemaksuman Nabi tetapi mengangkat teguran itu sebagai kaedah pendidikan Ilahi (*manhaj talim rabbani*) yang boleh dicontohi dalam konteks pendidikan Islam kontemporari.

Berbanding mufassir klasik, beliau memperluas horizon tafsir kepada aspek penghayatan diri dan pemben-

tukan karakter dan menjadikan *Itab al-Rasul* bukan hanya teks sejarah, tetapi pedoman hidup dan pedagogi berkesan untuk membina insan rabbani.

4. IMPLIKASI PENDIDIKAN DAN RELEVANSI PEDAGOGI ISLAM

4.1 Teguran Ilahi sebagai Model Pendidikan Rabbani

Konsep *Itab al-Rasul* yang dihuraikan oleh Salah al-Khalidi membawa dimensi baharu dalam memahami proses pendidikan Islam. Teguran Ilahi terhadap Rasulullah S.A.W. bukan sekadar peristiwa sejarah, tetapi merupakan model pedagogi rabbani yang berasaskan kasih sayang (*ta'lim bi al-mahabbah*), hikmah, dan pembaikan diri. Dalam konteks ini, Allah S.W.T. menjadi *al-Mu'allim al-A'zam* yang mendidik Rasul-Nya secara langsung melalui wahyu.

Proses teguran tersebut menggambarkan tiga ciri utama pendidikan rabbani:

- i. Kasih (*Ilahiyyah Mahabbah*): Setiap teguran dimulai dengan bahasa lembut seperti *'afa Allahu 'anka* atau menunjukkan prinsip kasih sebelum koreksi, iaitu mendidik dengan hati.
- ii. Hikmah (*Hikmah Ta'limiyyah*): Teguran disampaikan dengan pendekatan berperingkat, mengikut kon-teks dan keupayaan insan yang ditegur.
- iii. Pembaikan (*Tazkiyah wa Islah*): Tujuan utama *Itab* ialah penyucian jiwa dan penambahbaikan amal, bukan penghukuman.

Ibn Khaldun (2004) menegaskan dalam *al-Muqaddimah* bahawa asas pendidikan rabbani ialah pembentukan jiwa dan adab (*tahdhib al-nafs wa ta'dib al-Insan*), bukan sekadar transmisi ilmu. Prinsip ini berpadanan dengan gagasan *Itāb* sebagai proses tazkiyah berasaskan kasih dan hikmah (Ibn Khaldun, 2004). Pendekatan ini bertepatan dengan prinsip pendidikan Islam kontemporari yang menekankan keseimbangan antara akal, hati dan akhlak, sebagaimana yang ditekankan dalam Falsafah Pendidikan Islam dan kerangka Malaysia MADANI.

4.2 Nilai-nilai Pedagogi daripada *Itab al-Rasul*

Daripada analisis kandungan karya Salah al-Khalidi (2000), dapat dirumuskan bahawa terdapat beberapa nilai pedagogi utama yang wajar dijadikan asas dalam sistem pendidikan Islam. Nilai-nilai ini menggambarkan keindahan hubungan antara Allah S.W.T. dan Rasul-Nya serta memberi panduan mendalam kepada pendidik masa kini dalam membina proses pengajaran dan pembelajaran berteraskan kasih, hikmah, dan muhasabah (Al-Khalidi, 2012).

Nilai pertama ialah kasih sayang (*al-mahabbah*), yang menjadi asas kepada setiap bentuk teguran Ilahi. Teguran Allah terhadap Rasulullah S.A.W. sering dimulai dengan ungkapan penuh kelembutan seperti pengampanan dan pujian sebelum disampaikan nasihat (Ibn Kathir, 1999). Said Hawwa (1998) melalui *Tarbiyyatuna ar-Ruhiyyah* menghuraikan konsep *ta'lim bi al-mahabbah* sebagai pendekatan mendidik dengan cinta dan kelembutan, yang dapat dilihat jelas dalam bentuk teguran Allah kepada Rasul-Nya. Hal ini memperlihatkan bahawa kasih mendahului teguran (Hawwa, 1998). Dalam konteks pendidikan, guru perlu meniru pendekatan ini dengan menegur pelajar secara empati dan berhemah, mendidik mereka dengan kelembutan agar teguran

menjadi bimbingan, bukan penghukuman (Zuraidah & Zainal, 2021).

Nilai kedua ialah hikmah (*al-hikmah*), iaitu kebijaksanaan dalam menyampaikan teguran mengikut keadaan dan tahap penerima. Al-Qur'an menunjukkan bahawa Allah S.W.T. menegur Rasul-Nya tanpa menjatuhkan maruah, bahkan dengan kehalusan dan ketepatan waktu (Al-Qurṭubi, 1967). Prinsip ini mengajar bahawa guru hendaklah bijak menyesuaikan pendekatan pengajaran dan teguran dengan tahap emosi serta kognitif pelajar agar pendidikan berlaku dalam suasana mendidik, bukan menekan (Rosmawati, 2013).

Nilai ketiga ialah muhasabah atau refleksi diri. Rasulullah S.A.W. menerima setiap teguran Ilahi dengan reda dan menjadikannya ruang muhasabah untuk mempertingkatkan amal serta menjadi pengajaran kepada umat (Al-Ṭabari, 2001). Dalam konteks bilik darjah, nilai ini boleh diterapkan dengan membimbing murid agar melakukan refleksi sendiri selepas setiap tugas, penilaian atau kesilapan. Proses muhasabah membina kematangan rohani dan daya tahan moral dalam diri pelajar (Noor Fazlina, 2020).

Nilai keempat ialah tanggungjawab (*al-mas'uliyah*), yang terserlah melalui kepekaan Rasulullah terhadap amanah kenabian yang dipikulnya. Setiap teguran Ilahi mengingatkan Baginda tentang beban risalah yang perlu dijalankan dengan penuh kesedaran dan kejujuran (Al-Khalidi, 2000). Nilai ini amat penting untuk ditanam dalam diri guru sebagai *murabbi* agar mereka sedar bahawa tugas mendidik bukan sekadar tanggungjawab profesional tetapi juga amanah Ilahi yang memerlukan keikhlasan dan integriti (Ahmad Rauf, 2019).

Akhir sekali, nilai kelima ialah keterbukaan terhadap nasihat (*al-insaf*). Rasulullah S.A.W. menunjukkan teladan luar biasa apabila menerima teguran Ilahi tanpa rasa tersinggung atau menolak, bahkan menjadikannya pedoman kepada umat (Ibn Kathir, 1999). Nilai ini harus dijadikan budaya dalam institusi pendidikan agar wujud suasana terbuka dan positif terhadap teguran. Guru dan pelajar digalakkan menerima nasihat dengan lapang dada sebagai tanda kematangan akhlak dan kesediaan memperbaiki diri (Adlina, Mohamad Khairi, & Mohd Kasri, 2020).

Secara keseluruhan, nilai-nilai ini mampu mengubah paradigma pengajaran daripada bersifat arahan sehalu kepada pendekatan pendidikan reflektif dan empatik, selaras dengan prinsip *murabbi rabbani*. Ia menjadikan proses pembelajaran lebih bersifat kemanusiaan dan rohaniah, mendidik bukan hanya akal tetapi juga hati dan jiwa pelajar agar mereka menjadi insan beradab dan bertanggungjawab (al-Khalidi, 2012; Zuraidah & Zainal, 2021).

4.3 Aplikasi Konsep 'Itāb al-Rasūl dalam Konteks Guru dan Murid

Dalam konteks pendidikan Islam semasa, prinsip 'Itāb al-Rasul sebagaimana dihuraikan oleh Salah Al-Khalidi (2013) boleh diaplikasikan melalui tiga dimensi utama iaitu peranan guru, peranan murid, dan budaya institusi. Ketiga-tiga dimensi ini saling melengkapi antara satu sama lain dalam membentuk ekosistem pendidikan rabbānī yang berteraskan kasih, hikmah dan refleksi diri.

(i) Peranan Guru sebagai Murabbi

Dalam Islam, guru bukan sekadar penyampai ilmu tetapi merupakan *murabbi* — pendidik yang bertanggungjawab membentuk akhlak dan jiwa pelajar (Rosmawati, 2013). Teguran yang diberikan kepada pelajar perlu meneladani gaya Ilahi terhadap Rasulullah S.A.W., iaitu dengan kasih sayang dan kelembutan, bukan dengan kemarahan atau penghinaan. Prinsip ini ditegaskan oleh hadis Nabi S.A.W.:

« مَنْ أَمَّ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَأَمْ يُوَقِّرْ كَبِيرَنَا فَلَيْسَ مِنَّا »

“Barang siapa yang tidak menyayangi yang muda dan tidak menghormati yang tua, maka dia bukan daripada kalangan kami.” (Riwayat Ahmad, no. 6666; al-Tirmidhi, no. 1921; sahih li ghayrih)

Hadis ini menunjukkan bahawa keberkesanan pendidikan tidak bergantung kepada ketegasan semata-mata, tetapi kepada kebijaksanaan dalam menyampaikan teguran berasaskan kasih (*al-mahabbah*). Nabi S.A.W. sendiri mendidik para sahabat melalui dialog, uswah dan teguran berhikmah yang menimbulkan kesedaran, bukan ketakutan (Ibn Kathir, 1999). Dalam konteks pedagogi moden, pendekatan ini selari dengan konsep *ta'lim bi al-mahabbah* iaitu mendidik dengan kasih dan menekankan empati serta penghormatan terhadap fitrah pelajar (Zuraidah & Zainal, 2021).

(ii) Peranan Murid sebagai Muta'allim

Sikap Rasulullah S.A.W. yang menerima teguran Ilahi dengan penuh reda menjadi teladan kepada pelajar untuk sentiasa terbuka terhadap maklum balas guru. Penerimaan ini mencerminkan sifat *inshaf* (keterbukaan) dan *tawadu'* (kerendahan hati). Dalam pendidikan, pelajar perlu dibimbing agar memahami bahawa teguran bukanlah bentuk celaan, sebaliknya merupakan peluang memperbaiki diri dan meningkatkan kualiti pembelajaran. Prinsip ini selari dengan pandangan al-Khalidi (2012) bahawa *Itab al-Rasul* merupakan *madrrasah li al-ummah* atau sekolah pendidikan rohani untuk umat, di mana setiap insan diajar menerima nasihat dengan hati yang bersih. Melalui proses refleksi berterusan (*muhasabah nafsiyyah*), pelajar akan menjadi individu yang berakhlak, rasional dan matang dalam membuat keputusan (Noor Fazlina, 2020).

(iii) Budaya Institusi Berasaskan Hikmah

Institusi pendidikan Islam wajar membangunkan budaya *Itab bi al-Hikmah* — sistem yang menggalakkan guru dan pelajar saling menegur secara beradab dan konstruktif (al-Qurtubi, 1967). Budaya ini menghapuskan persepsi negatif terhadap teguran yang sering disamakan dengan hukuman. Sebaliknya, teguran dilihat sebagai *ta'lim ruhi* (pembelajaran rohani) yang menanam nilai moral, disiplin dan tanggungjawab sosial. Dalam konteks organisasi pendidikan, budaya sebegini melahirkan suasana pembelajaran berempati, di mana komunikasi dua hala antara guru dan murid berlaku dalam semangat kasih dan hormat (Adlina, Mohamad Khairi, & Mohd Kasri, 2020). Hal ini amat penting dalam membentuk masyarakat celik ilmu (*learning community*) yang terbuka terhadap nasihat dan berasaskan nilai Rabbani.

4.4 Hubungan dengan Falsafah Pendidikan Islam dan Malaysia MADANI

Konsep *Itab al-Rasul* turut menzahirkan prinsip yang seiring dengan Falsafah Pendidikan Islam (FPI) dan aspirasi Pendidikan Malaysia MADANI.

Dari perspektif FPI, teguran Ilahi mencerminkan keseimbangan antara aspek jasmani, emosi, rohani dan intelek (JERI) dalam pembentukan insan (Ahmad Rauf, 2019). Ia mendidik manusia agar tunduk kepada kebenaran dan menjadikan kesilapan sebagai peluang untuk kembali kepada jalan yang betul. Nilai yang terkandung dalam *Itab al-Rasul* selaras dengan matlamat FPI untuk melahirkan insan seimbang, beradab dan bertanggungjawab terhadap diri, masyarakat serta Pencipta (Rosmawati, 2013).

Dalam konteks Malaysia MADANI, nilai kasih (*ihsan*), hormat (*adab*), dan amanah (*mas'uliyah*) yang diterapkan melalui prinsip *'Itab al-Rasul* menyumbang kepada pembinaan masyarakat penyayang dan beretika. Hal ini sejajar dengan gagasan pendidikan berasaskan nilai yang menekankan kesejahteraan diri dan keharmonian sosial. Teguran yang berasaskan hikmah dan kasih dapat menumbuhkan rasa tanggungjawab moral dan spiritual dalam diri warga pendidikan, sekaligus menggerakkan sistem pendidikan yang berpaksikan nilai-nilai Ilahi (Zuraidah & Zainal, 2021).

Karya Salah al-Khalidi (2013; 2012) dengan jelas boleh dijadikan asas pembinaan modul pedagogi rabbani yang mencontohi metod teguran Ilahi yang berasaskan kasih, berhemah, dan berorientasikan pembangunan akhlak. Aplikasi nilai ini dalam kurikulum dan latihan guru di institusi pendidikan akan memperkukuh jati diri pendidik sebagai *murabbi rabbani*.

Analisis ini menunjukkan bahawa *'Itab al-Rasul* bukan sekadar teks tafsir, tetapi manhaj pendidikan rabbani yang mendidik dengan kasih, hikmah dan kelembutan. Ia menggabungkan kebenaran wahyu dengan sensitiviti insan, menjadikan pendidikan Islam bukan sekadar penyampaian ilmu, tetapi juga pembentukan jiwa.

Pendekatan Salah al-Khalidi (2013) memperlihatkan bahawa teguran Ilahi terhadap Rasulullah S.A.W. merupakan bentuk pedagogi spiritual yang sempurna, mengajar manusia bahawa teguran dan pembetulan tidak memalukan tetapi memuliakan. Model ini amat relevan dalam melahirkan guru sebagai *murabbi rabbani* dan pelajar sebagai insan reflektif, sejajar dengan cita-cita melahirkan *Guru Insani* dan pelajar *MADANI* yang berakhlak tinggi, berfikiran terbuka dan berjiwa hamba.

5. KESIMPULAN DAN CADANGAN KAJIAN LANJUTAN

Kajian ini menegaskan bahawa konsep *'Itab al-Rasul* sebagaimana dihuraikan oleh Salah 'Abd al-Fattah al-Khalidi (2000) merupakan satu bentuk pendidikan Ilahi yang sarat dengan kasih, hikmah, dan kelembutan, yang tidak hanya mendidik Rasulullah S.A.W., bahkan menjadi pedoman kepada umat manusia keseluruhannya. Teguran-teguran Ilahi terhadap Rasulullah bukan bertujuan menegur kerana kesalahan, tetapi sebagai proses *ta'dib* yakni pendidikan yang memperhalus akhlak, menyucikan jiwa, dan menanam kesedaran moral dalam diri insan.

Salah 'Abd al-Fattah al-Khalidi berjaya menghidupkan kembali semangat tafsir klasik dengan memperkenalkan pendekatan tarbawi-psikologi yang menekankan nilai refleksi, kasih sayang, dan pembentukan karakter. Beliau tidak hanya mengulangi tafsiran ulama terdahulu seperti al-Tabari, al-Qurtubi dan Ibn Kathir, tetapi memperluasnya dengan analisis pendidikan yang menampilkan dimensi emosi dan spiritual Rasulullah S.A.W. Dalam hal ini, karya beliau menjadi jambatan antara *turath tafsiri* dan keperluan pendidikan moden, menzahirkan bahawa wahyu Ilahi sentiasa relevan untuk membentuk sistem pendidikan yang berpaksikan insan dan Rabbani.

Dari sudut implikasi akademik, kajian ini memberikan sumbangan penting kepada bidang tafsir dan pedagogi Islam. Ia mengangkat *'Itab al-Rasul* sebagai model pendidikan reflektif-emosional, iaitu model yang mendidik melalui teguran berhemah dan kasih, bukan melalui paksaan atau celaan. Konsep ini amat relevan dalam melahirkan guru yang berperanan sebagai *murabbi rabbani*, pendidik yang membimbing dengan hikmah dan empati, serta pelajar yang memiliki sifat reflektif, rendah hati dan terbuka terhadap nasihat.

Sehubungan dengan itu, beberapa cadangan kajian lanjutan dicadangkan bagi memperluas pemahaman terhadap konsep *'Itab al-Rasul*. Pertama, perlu dibangunkan modul latihan guru berasaskan nilai-nilai *'Itab al-Rasul*, agar prinsip kasih, hikmah dan tanggungjawab dapat diterapkan khususnya dalam pedagogi latihan

di Institut Pendidikan Guru (IPG). Kajian ini boleh dijalankan secara kuantitatif dan kualitatif bagi menilai keberkesanan modul terhadap sikap profesional guru.

Kedua, disarankan kajian perbandingan antara karya Ṣalah al-Khalidi dan mufassir moden lain, seperti Sayyid Qutb, Muḥammad al-Ghazali dan ‘A’ishah ‘Abd al-Raḥman (Bint al-Shati’). Perbandingan ini penting bagi melihat kesinambungan dan perbezaan metod tafsir tarbawī dalam menjelaskan nilai-nilai pendidikan dalam al-Qur’ān.

Ketiga, wajar dijalankan kajian interdisiplin dalam bidang psikologi Islam dengan menjadikan nilai-nilai *‘Itab al-Rasul* sebagai asas pembinaan emosi dan empati guru serta pelajar. Kajian ini boleh membuka ruang kepada integrasi antara sains tingkah laku dan spiritualiti Qur’an, sesuai dengan pendekatan *tazkiyah al-nafs* dalam pendidikan Islam.

Keempat, dicadangkan pembinaan kerangka pedagogi rabbani bagi guru-guru IPG, berasaskan nilai-nilai *‘Itab al-Rasul*. Kerangka ini boleh dijadikan panduan kurikulum latihan guru supaya setiap tindakan pedagogi berpaksikan rahmah, adab dan *mas’uliyah*.

Akhirnya, dicadangkan juga analisis komparatif terhadap konsep ‘Itab al-Anbiya’ dalam al-Qur’an, seperti teguran terhadap Nabi Adam, Nabi Yunus, dan Nabi Musa ‘alayhim al-salam. Analisis ini akan membantu memahami metod teguran Ilahi secara menyeluruh, sekaligus memperkukuh teori pendidikan Rabbani yang menekankan keseimbangan antara kasih, hikmah dan tanggungjawab.

Kesimpulannya, *‘Itab al-Rasul* tidak hanya merupakan teks tafsir, tetapi satu kerangka pendidikan berasaskan wahyu yang mampu memperkukuh misi pendidikan Islam dalam melahirkan guru yang berjiwa pendidik dan pelajar yang berjiwa hamba. Ia menzahirkan bahawa pendidikan Ilahi sentiasa relevan, melangkaui zaman dan konteks, serta menjadi asas kepada pembinaan insan MADANI yang berakhlak, berfikir dan berjiwa Rabbani.

RUJUKAN

Abu ‘Ubaydah, M. (2022, Februari 1). *al-Shaykh Ṣalah al-Khalidi: Rihlah al-‘Ilm wa al-Da’wah*. Al-Jazeera Online.

Al-Khalidi, S. ‘A. (1981). *Sayyid Quṭb wa al-Tafsir al-Fanni fī al-Qur’an*. Kaheerah: Dar al-Manar.

Al-Khalidi, S. ‘A. (2012). *Manhaj al-Tarbiyah al-Qur’aniyyah*. ‘Amman: Dar al-Nafa’is.

Αλ-Κηαλιδι, Σ. □Α. (2012). *Manhaj al-Tarbiyah al-Qur’aniyyah*. ‘Amman: Dar al-Nafa’is.

Al-Khalidi, S. ‘A. (2013). *‘Itab al-Rasul fī al-Qur’an: Tahlil wa Tawjih*. Dimasyq: Dar al-Qalam.

Al-Qurṭubi, M. b. A. (1967). *al-Jami’ li Aḥkam al-Qur’an*. Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyyah.

Al-Tabari, M. b. J. (2001). *Jami’ al-Bayan ‘an Ta’wil Ay al-Qur’An*. Beirut: DAr Ibn Hazm.

Annisa, Rima., & Zulihafnani., (2020). Konteks Teguran Allah terhadap Nabi Muhammad dalam Al-Qur’an. *Journal of Quranic Studies*, Vol. 5, No. 1, Vol. 5, No. 1, <https://jurnal.ar-raniry.ac.id/index.php/tafse>
Bint al-Shati’, ‘A’ishah ‘Abd al-Rahman. (1970). *al-Tafsir al-Bayani li al-Qur’an al-Karīm*. Kaheerah: Dar al-Ma’rif.

Dar al-Nafa’is. (2023). *Tarjamah al-Mu’allif: Ṣalah ‘Abd al-Fattah al-Khalidi*. Dalam edisi kesembilan *‘Itab*

al-Rasul fi al-Qur'an (hlm. 9–11). 'Amman: Dar al-Nafa'is.

Ḥawwa, S. (1998). *Tarbiyyatuna ar-Ruḥiyyah*. Amman: Maktabah al-Manar.

Ibn Kathir, 'I. I. (1999). *Tafsir al-Qur'an al-'Azim*. Beirut: Dar al-Ma'rifah.

Ibn Khaldun, 'A. (2004). *al-Muqaddimah*. Beirut: Dār Ihya' al-Turath al-'Arabi.

Muḥammad al-Ghazali. (1991). *Naḥw Tafsir Mawḍu'i li Suwar al-Qur'an al-Karim*. Kaherah: Dar al-Shuruq.

Rosmawati M. R. (2013). *Pembentukan Qudwah Hasanah dalam Pendidikan Islam*. *Jurnal Pendidikan Islam Malaysia*, 28(2), 55–70.

Sayyid Qutb (1986). *Fi Zilal al-Qur'an*. Beirut: Dar al-Shuruq.

Umar, 'A. R. (2005). *Salah 'Abd al-Fattah al-Khalidi: Manhajuhu fi al-Tafsir*. *Majallah al-Dirasat al-Islamiyyah*, 12(3), 44–67.

Zuraidah A. R., & Zainal A. M. (2021). *Pendekatan Tarbiah Rabbani dalam Pengajaran dan Pembelajaran*. *Jurnal Pendidikan Islam*, 36(1), 101–120.